

Mohlaroyim RAHIMOVA,
O'zbekiston davlat jahon tillari universitetining o'qituvchisi
E-mail: rahimovamohlaroyim@mail.ru

Filologiya fanlari doktori, dotsent S.Zokirova taqrizi asosida

THE CONCEPT OF CULTURAL VALUES AND ITS TYPES

Annotation

Cultural values are the core principles and ideals upon which an entire community exists and thrives. These values shape the behaviors, traditions, and norms of a society. This article delves into the concept of cultural values, exploring their significance, the different types, and their impact on various aspects of society. By understanding cultural values, we can appreciate the diversity and commonalities among different cultures, leading to a more harmonious global society.

Key words: Cultural Values, Social Norms, Theoretical Frameworks, Hofstede's Cultural Dimensions, Schwartz's Theory of Basic Human Values, Rokeach's Value Survey, Inglehart's Modernization.

ПОНЯТИЕ КУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ И ЕГО ВИДЫ

Annotation

Культурные ценности – это основные принципы и идеалы, на основе которых существует и процветает все сообщество. Эти ценности формируют поведение, традиции и нормы общества. Эта статья углубляется в концепцию культурных ценностей, исследуя их значение, различные типы и их влияние на различные аспекты жизни общества. Понимая культурные ценности, мы можем оценить разнообразие и общность между различными культурами, что приведет к более гармоничному глобальному обществу.

Ключевые слова: Культурные ценности, социальные нормы, теоретические основы, культурные измерения Хофстеда, теория основных человеческих ценностей Шварца, исследование ценностей Рокича, модернизация Инглхарта.

MADANIY QADRIYATLAR TUSHUNCHASI VA UNING TURLARI

Annotation

Madaniy qadriyatlar butun bir jamoa mavjud bo'lgan va rivojlanadigan asosiy tamoyillar va ideallardir. Bu qadriyatlar jamiyatning xulq-atvori, an'analari va me'yorlarini shakllantiradi. Ushbu maqola madaniy qadriyatlar tushunchasini o'rganadi, ularning ahamiyati, turlari va jamiyat hayotining turli jabhalariga ta'sirini o'rganadi. Madaniy qadriyatlarni tushunish orqali biz turli madaniyatlar o'rtasidagi xilma-xillik va umumiylikni qadrlashimiz mumkin, bu esa yanada uyg'un global jamiyatga olib keladi.

Kalit so'zlar: Madaniy qadriyatlar, ijtimoiy me'yorlar, nazariy asoslar, Hofstedening madaniy o'lchovlari, Shvartsning asosiy insoniy qadriyatlar nazariyasi, Rokeachning qadriyatlar tadqiqoti, Inglehartning modernizatsiyasi.

Kirish. Madaniy qadriyatlar jamiyatlar barpo etiladigan poydevor bo'lib, individual va jamoaviy xatti-harakatlarni boshqaradigan jamoaviy tamoyillar va e'tiqodlarni o'z ichiga oladi. Ular jamoalar uchun o'ziga xoslik, uzluksizlik va birdamlik hissini ta'minlaydi, bir guruhni boshqasidan ajratib turadigan me'yorlar, an'analar va ijtimoiy amaliyotlarni shakllantiradi. Borgan sari o'zaro bog'langan dunyoda madaniy qadriyatlarni tushunish turli xil aholi o'rtasida o'zaro hurmat va hamkorlikni rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Madaniy qadriyatlar tushunchasi ko'p qirrali bo'lib, ijtimoiy tuzumga chuqur singib ketgan turli e'tiqod va amaliyotlarni o'z ichiga oladi. Bu qadriyatlar hayotning turli jabhalariga, jumladan, axloqiy va axloqiy me'yorlarga, ijtimoiy me'yorlarga, badiiy ifodalarga va iqtisodiy xatti-harakatlarga ta'sir qiladi. Madaniy qadriyatlar har xil turlarini o'rganish orqali biz insoniyat jamiyatlarini faoliyati va o'zaro ta'sirining xilma-xil usullari haqida tushunchaga ega bo'lishimiz mumkin.

Ushbu maqola madaniy qadriyatlar tushunchasini o'rganish, ularning ahamiyatini va turli madaniyatlarda mavjud bo'lgan turli xil turlarini o'rganishga qaratilgan. Ushbu qadriyatlarining xarakteristikalarini va oqibatlarini o'rganish orqali biz madaniy xilma-xillikning boyligini va bizni global hamjamiyat sifatida birlashtirgan umumiy jihatlarni yaxshiroq tushunishimiz mumkin. Madaniy qadriyatlarni tushunish nafaqat sotsiologlar va antropologlar uchun, balki biznesda, ta'limda yoki kundalik hayotda bo'lsin, madaniyatlararo o'zaro aloqada bo'lgan har bir kishi uchun juda muhimdir. Ushbu tadqiqot orqali biz jamiyatlarni shakllantirish va yanada inklyuziv va uyg'un dunyoni targ'ib qilishda madaniy qadriyatlarining ahamiyatini ta'kidlashga umid qilamiz.

Madaniy qadriyatlar tushunchasi-Madaniy qadriyatlar jamiyatning jamoaviy ongiga chuqur singib ketgan asosiy e'tiqodlardir. Bu qadriyatlar odamlarning dunyoni qanday idrok etishi va bir-biri bilan o'zaro munosabatini shakllantiradigan xatti-harakatlar uchun asos yaratadi. Ular harakatlarni boshqaradigan, ijtimoiy normalarni bildiradigan va jamiyat institutlarining rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy tamoyillardir. Madaniy qadriyatlar avloddan-avlodga o'tib, ko'pincha odamlarning kundalik hayotiga shunchalik singib ketadiki, ular odatiy hol sifatida qabul qilinadi.

Adabiyot manbalarini haqida umumiy ma'lumot;

Geert Hofstedening 20-asr oxiridagi kashshof ishi qadriyatlar va xatti-harakatlarga ta'sir qiluvchi madaniyatning asosiy o'lchovlarini aniqlash orqali madaniyatlararo tadqiqotlar uchun asos yaratdi. Hofstede madaniyatining olti o'lchovi – kuch masofasi, individualizmga qarshi kollektivizm, erklik va ayollik, noaniqlikdan qochish, uzoq muddatli orientatsiya va qisqa muddatli me'yoriy yo'nalish va indulgentsiya va cheklov – madaniy qadriyatlarni taqqoslash uchun keng qamrovli asosni taqdim etadi[1]. Uning tadqiqotlari milliy madaniyatlar [o'zlarining qadriyatlar tizimi jihatidan qanday farq qilishini va bu farqlar hayotning turli jabhalariga, jumladan, ish, oila va boshqaruvga qanday ta'sir qilishini ta'kidlaydi.

Shalom H. Shvarts madaniyatlarda tan olingan o'nta asosiy insoniy qadriyatlarini aniqlash orqali madaniy qadriyatlarini tushinishni kengaytirdi:

o'z-o'zini boshqarish,
rag'batlantirish,
gedonizm,
muvaffaqiyat,
kuch,

xavfsizlik,
muvofiglik,
an'ana,
xayrixohlik
universalizm.

Shvarts nazariyasi bu qadriyatlarining umuminsoniy xususiyatini ta'kidlab, har bir qadriyatning turli madaniy kontekstlarda o'zgaruvchan ahamiyati va ifodalanishini tan oladi. Uning ishi individual va jamoaviy qadriyatlar o'rtasidagi dinamik o'zaro ta'siri va ularning jamiyat normalari va xatti-harakatlarini qanday shakllantirishini ta'kidlaydi.

Milton Rokeachning Qiymat tadqiqoti madaniy qadriyatlarni o'rganishda yana bir ta'sirchan vositadir[4]. Rokeach terminal qadriyatlarni (baxt, donolik va tenglik kabi mavjudlikning yakuniy holatlari) va instrumental qadriyatlarni (halollik, mas'uliyat va mustaqillik kabi xatti-harakatlar usullari) ajratdi. Uning tadqiqotlari qadriyatlarining individual munosabat va xulq-atvoriga qanday ta'sir qilishini va ular turli madaniyatlarda qanday ustuvorligini tushunish imkonini beradi. Rokeachning ishi qadriyatlar va ijtimoiy o'zgarishlar o'rtasidagi munosabatni tushunishda muhim rol o'ynadi.

Ronald Inglehartning[5] modernizatsiya va postmodernizatsiya bo'yicha tadqiqotlari iqtisodiy rivojlanish va madaniy o'zgarishlar qanday bog'liqligini o'rganadi. Inglehartning ko'plab mamlakatlarda o'tkazgan Jahon qadriyatlari tadqiqoti jamiyatlar sanoatlashgan sari an'anaviy qadriyatlardan dunyoviy-ratsional qadriyatlarga o'tishni va iqtisodiy jihatdan xavfsizroq bo'lganda omon qolishdan o'zini namoyon qilish qadriyatlariga o'tishni o'rganadi. Uning xulosalari shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy rivojlanish madaniy qadriyatlarining o'zgarishiga olib keladi va bu o'z navbatida siyosiy va ijtimoiy tizimlarga ta'sir qiladi.

Fons Trompenaars va Charlz Xempden-Tyornor Hofstede ishiga asoslanib, biznes va boshqaruv amaliyotiga ta'sir etuvchi yettita madaniy o'lchovni aniqladilar[6]: Universalizmga qarshi xususiylik, Individualizmga qarshi kommunitarizm, Spesifik va Diffuz, Neytralga qarshi hissiy, Muvaffaqiyatga qarshi vaqt, ketma-ket vaqt. va boshqalar Sinxron vaqt, va ichki va tashqi nazorat. Ularning tadqiqotlari madaniy qadriyatlar tashkilotning xatti-harakatlari va xalqaro biznesga qanday ta'sir qilishini ta'kidlab, global o'zaro ta'sirlarda madaniy xabardorlikning muhimligini ta'kidlaydi.

Ko'plab tadqiqotlar dinning madaniy qadriyatlarga ta'sirini o'rganagan. Masalan, Pippa Norris va Ronald Inglehartning "Muqaddas va dunyoviy: dunyo bo'ylab din va siyosat"[7] nomli tadqiqotida diniy e'tiqodlar axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy me'yorlar va siyosiy munosabatlarni qanday shakllantirishini o'rganadi. Ularning ishi madaniy amaliyotlarni shakllantirishda diniy qadriyatlarining barqarorligini va ularning ijtimoiy birdamlik va o'ziga xoslikni saqlashdagi rolini ta'kidlaydi.

Madaniy qadriyatlarining xususiyatlari

Kollektiv tabiat: Madaniy qadriyatlar jamiyat a'zolari tomonidan baham ko'riladi, bu o'zlik va birlik tuyg'usini yaratadi.

Ushbu jamoaviy tabiat qadriyatlarini ijtimoiy o'zaro ta'sirlar va kommunal faoliyatlar orqali mustahkamlashni ta'minlaydi.

Barqarorlik va uzluksizlik: Madaniyatlar rivojlanishi mumkin bo'lsa-da, asosiy qadriyatlar vaqt o'tishi bilan barqaror bo'lib qoladi. Bu barqarorlik davomiylikni ta'minlaydi, o'tgan avlodlarni hozirgi va kelajak bilan bog'laydi, xavfsizlik va an'analar tuyg'usini taklif qiladi.

Xulq-atvorni yo'naltiruvchi: Madaniy qadriyatlar xulq-atvor uchun kompas bo'lib xizmat qiladi, jamiyatda maqbul yoki nomaqbul deb hisoblangan narsalarga ta'sir qiladi. Ular ijtimoiy me'yorlar, qonunlar va axloqiy me'yorlarni shakllantiradi, shaxslarni o'zaro munosabatlarida va qaror qabul qilish jarayonlarida rahbarlik qiladi.

O'tkazish va ijtimoiylashtirish: Madaniy qadriyatlar ijtimoiylashtirishning turli kanallari, jumladan, oila, ta'lim, din va ommaviy axborot vositalari orqali uzatiladi. Ushbu uzatish madaniy qadriyatlarining keyingi avlodlar tomonidan saqlanishi va moslashishini ta'minlaydi.

Tahlil va natijalar. Madaniy qadriyatlar jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy manzaralarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ular shaxslararo munosabatlariga, jamiyatning jipsligiga va ijtimoiy institutlar faoliyatiga ta'sir qiladi. Umumiy e'tiqodlar to'plamini ta'minlash orqali madaniy qadriyatlar jamiyat a'zolari o'rtasida tegishlilik va o'zaro tushunish hissini kuchaytiradi. Ular, shuningdek, ijtimoiy tartibni o'rnatish uchun asos bo'lib xizmat qiladi, jamiyatning jamoaviy idealini aks ettiruvchi qonunlar va siyosatlarini ishlab chiqishga rahbarlik qiladi.

Madaniy qadriyatlar shaxs va guruh o'ziga xosligini shakllantirishning ajralmas qismidir. Ular tegishlilik va o'zini o'zi qadrlash tuyg'usini ta'minlaydi, odamlarga kengroq ijtimoiy kontekstda o'z o'rnini tushunishga yordam beradi. Madaniy qadriyatlar ham jamiyatni boshqa guruhlar va madaniyatlardan ajratib turadigan o'ziga xosligini ta'minlaydi. Bu o'ziga xoslik g'urur va birdamlik manbai bo'lishi mumkin, lekin u turli qadriyatlar tizimlari kesishgan ko'p madaniyatli muhitda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin.

Madaniy qadriyatlar barqaror bo'lishga moyil bo'lsa-da, ular statik emas. Ular texnologik taraqqiyot, iqtisodiy o'zgarishlar va boshqa madaniyatlar bilan o'zaro aloqalar kabi ichki va tashqi ta'sirlarga javoban rivojlanishi mumkin. Madaniy qadriyatlarining dinamikasi murakkab bo'lib, uzluksiz muzokaralar va moslashish jarayonini o'z ichiga oladi. Bunday moslashuvchanlik madaniyatlarga o'zgaruvchan sharoitlarda dolzarb va chidamli bo'lib qolish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, madaniy qadriyatlar jamiyatning turmush tarzini belgilaydigan asosiy elementlardir. Ular ijtimoiy tuzilmaga chuqur singib ketgan, xulq-atvorni boshqaradi, shaxsiyatni shakllantiradi va jamiyat tuzilmalarining rivojlanishiga ta'sir qiladi. Madaniy qadriyatlar kontseptsiyasini tushunish insoniyat jamiyatlarining xilma-xilligini qadrlash va yanada inklyuziv va uyg'un global hamjamiyatni rivojlantirish uchun zarurdir.

ADABIYOTLAR

1. Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
2. Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. New York: McGraw-Hill.
3. Schwartz, S. H. (1992). *Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries*. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.
4. Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
5. Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton University Press.
6. Trompenaars, F., & Hampden-Turner, C. (1997). *Riding the Waves of Culture: Understanding Diversity in Global Business*. London: Nicholas Brealey Publishing.
7. Norris, P., & Inglehart, R. (2004). *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge University Press.